

Θόδωρος Κουτσουμπός, *Ελλάδα 1941-1945. Πόλεμος των Χωρικών και Κοινωνική Επανάσταση*, Εκδόσεις Λέων, 2003, σ. 219

Το βιβλίο του Θόδωρου Κουτσουμπού (εφεξής Θ.Κ.) επανέρχεται σε ένα θέμα που βασανίζει επί μισόν αιώνα την ελληνική Αριστερά: στον χαρακτήρα και στην έκβαση της λεγόμενης «Εθνικής Αντίστασης» (λεγόμενης, επειδή επρόκειτο για λαϊκή αντίσταση, όχι για εθνική. Στο «έθνος» ανήκαν και οι αμέτοχοι και οι συνεργάτες των Γερμανών και οι ταγματασφαλίτες). Έγινε και γίνεται προσπάθεια να σκεπάσει η λήθη αυτή τη μεγαλειώδη και τραγική περίοδο. Αλλά, όπως τονίζει ο Θ.Κ., δουλειά της Ιστορίας δεν είναι η λήθη. Είναι να «αναμοχλεύει τα πάθη και να πονάει», ώστε να γίνεται οδηγός στην επαναστατική δράση.

Η τραγική κατάληξη της αντιστασιακής εποποιίας είναι γνωστή. Όμως, επρόκειτο για τη «νικηφόρο επανάσταση που χάθηκε» (Δ. Χατζής) ή για την «αδύνατη», δηλαδή την ανέφικτη, επανάσταση, σύμφωνα με μια οικονομιστική αντίληψη της Ιστορίας; Για την «Εθνική Αντίσταση» έχει γραφτεί πλήθος βιβλίων. Πολλά εκθέτουν τα γεγονότα χωρίς κριτική ανάλυση. Αλλά (από μέλη της τότε ηγεσίας) είναι απολογητικά. Ελάχιστα είναι επιστημονικά. Τι προσφέρει λοιπόν το βιβλίο του μαθηματικού (όχι ιστορικού) Θ.Κ.; Ο τίτλος υπαινίσσεται ήδη την απάντηση: *Πόλεμος των χωρικών και Κοινωνική Επανάσταση*. Κατά τον συγγραφέα, στην κατοχική Ελλάδα αναπτύχθηκε ένα «πανίσχυρο κίνημα, ένας κανονικός πόλεμος χωρικών στην ύπαιθρο, συνδυασμένος με ένα προλεταρια-

κό κίνημα στις πόλεις», με στόχο την απέλαιψή και την κοινωνική επανάσταση. Με την ανάπτυξη της αντίστασης ωριμάζε μια επαναστατική κατάσταση. Ο Θ.Κ. αναλύει συγκεκριμένα τη διαλεκτική εθνικού-ταξικού, καθώς και τη δυναμική συμπληρωματικότητα των δύο κύριων δυνάμεων της επανάστασης: των χωρικών και του προλεταριάτου των πόλεων. Ο τίτλος του βιβλίου, ειδικά η έννοια «πόλεμος των χωρικών», εκφράζει τη βασική θέση του βιβλίου και διατρέχει ως οδηγητικό νήμα την ανάπτυξή του. Είναι η πρώτη φορά, απ' ό,τι γνωρίζω, που ο χαρακτήρας και η δυναμική της λαϊκής αντίστασης συμπυκνώνονται σ' αυτές τις δύο έννοιες. Αν όμως η κοινωνική επανάσταση ήταν ήδη μια αντικειμενική δυνατότητα, τότε γιατί «χάθηκε»; Γιατί η «εργατοαγροτική επανάσταση» δεν νίκησε; Γιατί η αστική τάξη μπόρεσε να περισωθεί με τη βοήθεια των Άγγλων, και επιβλήθηκε το αντεπαναστατικό «μοναρχοφασιστικό» καθεστώς;

Το βιβλίο του Θ.Κ. φωτίζει το πρόβλημα από μια ταξική και όχι «εθνικοπατριωτική» σκοπιά. Φωτίζει την ενδογενή, οργανική σχέση του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα και της κοινωνικής επανάστασης που δεν μπόρεσε ή δεν ήθελε να δει η ηγεσία του ΚΚΕ και του ΕΑΜ η οποία επέμενε στο εθνικό, λαϊκό, πατριωτικό, αποθαρρύνοντας, θεωρητικά και πρακτικά, τις ταξικές αναφορές και τις αντίστοιχες πρακτικές.

Ο Θ.Κ. εξιστορεί τις πρώτες, αυθόρμητες και στη συνέχεια οργανωμένες μορφές αντίστασης, μια από τις πρώτες εξεγέρσεις

(τον Οκτώβριο του '41) στη Δυτική Μακεδονία, το ξεκίνημα του Άρη, την ανάπτυξη του μαζικού κινήματος στις πόλεις (μεγάλες απεργίες, αποτυχία της πολιτικής επιστράτευσης, κλπ.). Στο δεύτερο κεφάλαιο, με τον χαρακτηριστικό τίτλο *Η αναδυόμενη εξουσία*, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι προς το τέλος της κατοχής υπήρχαν ήδη δύο Ελλάδες: η Ελλάδα των λαϊκών στραμάτων και η Ελλάδα της αστικής τάξης. Ο ένοπλος αγώνας είχε αναπτυχθεί σε ολόκληρη την Ελλάδα, νέοι θεσμοί είχαν δημιουργηθεί στις ελεύθερες περιοχές και ο Ράλλης ίδρυσε το Φθινόπωρο του '43 τα τάγματα ασφαλείας, υπέρ των οποίων ήταν και οι Άγγλοι και ο Γ. Παπανδρέου (τα έβλεπαν ως δύναμη για την αντιμετώπιση των κομμουνιστών). Η κατοχή, τονίζει ο Θ.Κ., όξυνε τις ταξικές αντιθέσεις. Ο εμφύλιος πόλεμος με την καθοδήγηση των Άγγλων είχε ουσιαστικά αρχίσει, και με την ανάπτυξη του αντάρτικου και τη δημιουργία των νέων θεσμών υπήρχε ήδη στην Ελλάδα μια μορφή δυαδικής εξουσίας. Προς τα πού θα έκλινε η ταξική σύγκρουση; Προς την επανάσταση ή την αντεπανάσταση;

Η εαμική ηγεσία και το ΚΚΕ δεν έθεσαν συγκεκριμένα το θέμα της εξουσίας. Στην προσούρα «τι είναι και τι θέλει το ΕΑΜ» (Δ. Γληνός) τονιζόταν ο απελευθερωτικός, εθνικός χαρακτήρας της αντίστασης. Το κοινωνικό θα ρυθμιζόταν μετά την απελευθέρωση! Η λογική των δύο «σταδίων» ήταν σύμφωνη με τη συμμαχία με δυνάμεις της αστικής τάξης. Όμως η στιγμή απαιτούσε, όπως τονίζει ο Θ.Κ., όχι συμμαχία με την αστική τάξη, αλλά αγώνα ενάντια στην αστική τάξη. Δεν ήταν λοιπόν τυχαία η επιφυλακτικότητα της ηγεσίας απέναντι στον ριζοσπαστισμό των νέων θεσμών, στην άμεση δημοκρατία, στις λαϊκές επιτροπές, η αντίθεση στη διανομή των σοφλικιών και

στην ανατροπή των σχέσεων ιδιοκτησίας. Οι αναδυόμενοι λαϊκοί θεσμοί ήταν αντίθετοι με τη στρατηγική της εθνικής απελευθέρωσης και με τη λογική της αστικοδημοκρατικής επανάστασης (6η Ολομέλεια του 1934). Η ηγεσία έφτασε μέχρι το χτύπημα του ριζοσπαστικού αντάρτικου του Έβρου και την εκτέλεση του ηγέτη του «Οδυσσέα». Το σχέδιο των εαμικών νομικών (Καρτάλης, Καραγιώργης κλπ.) ήταν εναντίον της λαϊκής εξουσίας.

Στις 13 Μαρτίου του 1944 ιδρύθηκε η ΠΕΕΑ. (Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης). Οι λαϊκές μάζες τη θεώρησαν, τονίζει ο Θ.Κ., «κυβέρνηση του βουνού», κυβέρνηση της νέας εξουσίας. Όμως η ΠΕΕΑ επανέφερε σε ισχύ τον αστικό κώδικα που ίσχυε πριν την κατοχή. Δεν είναι τυχαίο ότι κατά την ΠΕΕΑ (19/4/44) «η Εκκλησία και η Θρησκεία απολαμβάνουν και θα απολαμβάνουν τον πιο απόλυτο σεβασμό». Θέμα τακτικής ή στρατηγικού αποπροσανατολισμού; Αληθινό είναι το δεύτερο: πριν το τέλος της κατοχής οι θεσμοί της λαϊκής εξουσίας συρρικνωνόνταν και υπονομεύονταν ώστε να μην απειλήσουν την «εθνική ενότητα».

Το εθνικοαπελευθερωτικό είχε απωθήσει στο απροσδιόριστο μέλλον το ταξικό.

Η απελευθέρωση πλησίαζε. Το πρόβλημα της εξουσίας είχε τεθεί εκ των πραγμάτων με οξύτητα. Το ΕΑΜ κυριαρχούσε σ' ολόκληρη σχεδόν τη χώρα. Ο ΕΛΑΣ ήταν ένας ισχυρός, οργανωμένος στρατός. Θεσμοί της λαϊκής εξουσίας υπήρχαν. Αλλά η ηγεσία του ΕΑΜ και του ΚΚΕ, αντί να ανακηρύξει τη «Λαϊκή Δημοκρατία», κατέληξε να ζητιανεύει συμμετοχή στην Κυβέρνηση «Εθνικής Ενότητας». Οι «ηγέτες» των επαναστατημένων μαζών έθεσαν τους εαυτούς τους υπό την κρίση των φηγάδων αστών πολιτικών και των Άγγλων μπερλια-

λιστών. Όπως σημειώνει ο Θ.Κ., η συνδιάσκεψη του Λιβάνου εξελίχθηκε σε δικαστήριο κατά του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Οι αντιπρόσωποι του ΕΑΜ στον Λίβανο έφθασαν μέχρι το σημείο να αποκηρύξουν το κίνημα των φαντάρων της Μέσης Ανατολής και να στείλουν μια δουλική επιστολή όπου «ευσεβάστως» εξέφραζαν τον θαυμασμό τους στον Τσώρτσιλ και τον ευχαριστούσαν «διά το ενδιαφέρον του», υπέρ της χώρας μας και του μέλλοντός της.

Ο Θ.Κ. καταγράφει τους όρους της Συμφωνίας του Λιβάνου, δηλαδή της πρώτης πράξης που θα οδηγούσε στις επόμενες και τελικά στην εισαγωγή της αντεπαναστασης στην Ελλάδα. Ακολούθησε η Συμφωνία της Καζέρτας, που έθεσε τον ΕΛΑΣ υπό τη διοίκηση του άγγλου στρατηγού Σκόμπυ και ουσιαστικά αμνήστευε τα τάγματα ασφαλείας. Τον Οκτώβρη του 1944 η Αθήνα ήταν «ελεύθερη». Αλλά στον ΕΛΑΣ δεν επιτράπη να εισέλθει στην Αθήνα. Οι Άγγλοι και ο Παπανδρέου ετοιμάζαν το τελικό χτύπημα. Εν τω μεταξύ η ηγεσία ταλαντευόταν, δεν τολμούσε πλέον να θέσει θέμα εξουσίας και να παλέψει για την εξουσία. Και μετά την προβοκάτσια Άγγλων-Παπανδρέου και τη σφαγή των διαδηλωτών στο Σύνταγμα, αντί να φέρει τις εμπειροπόμενες και ισχυρές δυνάμεις του ΕΛΑΣ στην Αθήνα και να πετάξει τους Άγγλους στη θάλασσα, έστειλε τον Άρη στην Ήπειρο και άφησε τους ελασίτες της Αθήνας να αντιμετωπίσουν μόνοι τα τανκς και τα αεροπλάνα του Σκόμπυ. Και ενώ οι Άγγλοι και οι υποτακτικοί τους κατείχαν μόνο το κέντρο της Αθήνας και ο ΕΛΑΣ κυριαρχούσε στην ύπαιθρο, η ηγεσία του ΚΚΕ υπέγραψε τη Συμφωνία της Βάρκιζας, φροντίζοντας να εξασφαλίσει το δικό της αιμώρητο και παραδίδοντας τους αγωνιστές στο κράτος της Δεξιάς. Προτού τελειώσει ο Β΄

παγκόσμιος πόλεμος οι φυλακές είχαν γεμίσει από αγωνιστές, ενώ ο Άρης, αποκηρυγμένος από τον Ζαχαριάδη, θα αυτοκτονούσε στις 16 Ιουνίου του 1945 και το κεφάλι του θα κρεμιόταν (μαζί με του συντρόφου του) σε φανοστάτη στα Τρίκαλα!

Γιατί αυτή η τραγική ιστορία λαϊκής ανάτασης και οργάνωσης από τη μια και ηττοπάθειας, ανικανότητας και προδοσίας από την άλλη; Το ΚΚΕ μέχρι σήμερα μιλάει για «λάθη στα πλαίσια της σωστής γενικής γραμμής», για «απαράδεκτες υποχωρήσεις», για «σοβαρά λάθη», κλπ. Αλλά το πρόβλημα δεν είναι να αναγνωρίσουμε, αλλά να ερμηνεύσουμε τα «λάθη». Αντί γι' αυτό, η σιωπή.

Κατά τον Θ.Κ., ο «Λίβανος» απέρρεε από την 6η Ολομέλεια του 1934. Ο χωρισμός της αστικοδημοκρατικής από τη σοσιαλιστική επανάσταση, του απελευθερωτικού από το ταξικό, η στρατηγική για «προσωρινή κυβέρνηση απ' όλα τα κόμματα» (10η Ολομ. Κ.Κ., Γενάρης '44), ο Λίβανος, η Καζέρτα, η μάχη του Δεκέμβρη που δεν δόθηκε, όλες οι παλινωδίες, η υποταγή και οι προδοσίες είχαν ως αποτέλεσμα τη σωτηρία του αστικού κράτους υπό την αγγλική κηδεμονία. Αλλά ο Θ.Κ. προχωρεί παραπέρα, στο «πνεύμα» της Τεχεράνης, στη Γιάλτα (5/02/45), στην αδιαφορία της Σοβιετικής εξουσίας και στον ρόλο της αντιπροσωπείας της Σ.Ε. υπό τον Ποπόφ που συνέβαλαν στον «σφαγιασμό» της ελληνικής επανάστασης.

Ο Θ.Κ. δίκαια καταγράφει τον καταστροφικό ρόλο της σταλινικής ηγεσίας του ΚΚΕ. Ήταν όμως μόνο θέμα σταλινισμού και ρόλου της Σοβιετικής Ηγεσίας; Μια ηγεσία αντάξια του εαμικού κινήματος θα έπρεπε να κάνει αυτό που επέβαλλε η ιστορική στιγμή. Αλλά η ηγεσία του ΚΚΕ και του ΕΑΜ ήταν κατώτερη των περιστάσεων.

Και αποδείχτηκε κατώτερη όχι μόνο εξαιτίας της «σταλινικής» διαπαιδαγώγησης. Για να ερμηνεύσουμε την πρακτική της ηγεσίας του ΚΚΕ θα πρέπει να λάβουμε υπόψη τη γενικότερη κατάσταση της υποανάπτυκτης ελληνικής κοινωνίας, και ειδικά της εργατικής τάξης και του εργατικού κινήματος. Φυσικά μια τέτοια έρευνα και ερμηνεία δεν θα απαλλάξει την ηγεσία του ΚΚΕ και του ΕΑΜ από την ιστορική ευθύνη που τη βαρύνει. Από την καταδίκη της Ιστορίας.

Προσπάθησα να δώσω μια αδρή σκιαγραφία του σημαντικού βιβλίου του Θ.Κ.,

το οποίο φωτίζει το πρόβλημα από τη μόνη ορθή σκοπιά: την ταξική. Αλλά ο πλούτος του βιβλίου αναδεικνύεται και αξιοποιείται μόνο με την απευθείας γνωριμία του. Και πρέπει να προσθέσω την αξία των «Παραρτημάτων» του βιβλίου, όπου εξετάζεται ο ρόλος των τροτσκιστικών οργανώσεων στην Κατοχή και γίνεται συγκεκριμένη κριτική της «λανθασμένης σεκταριστικής θέσης τους» απέναντι στον πόλεμο και την Αντίσταση.

Ευτύχης Μπιτσάκης